

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XII

MERSİN
2005

KAAM YAYINLARI
OLBA
XII

© 2005 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs-Kasım aylarında olmak üzere,
yılda iki kez basılmaktadır.
Published each year in May and November.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.
Articles should be written according the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü
33342-MERSİN
TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses

Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
e-mail: kaam@mersin.edu.tr

Dağıtım / Distribution

Zero Prod. Ltd.
Tel: 00.90.212.244 75 21-249 05 20
e-mail: zero@kablonet.com.tr, aboratav@tayproject.org

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XII

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XII

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

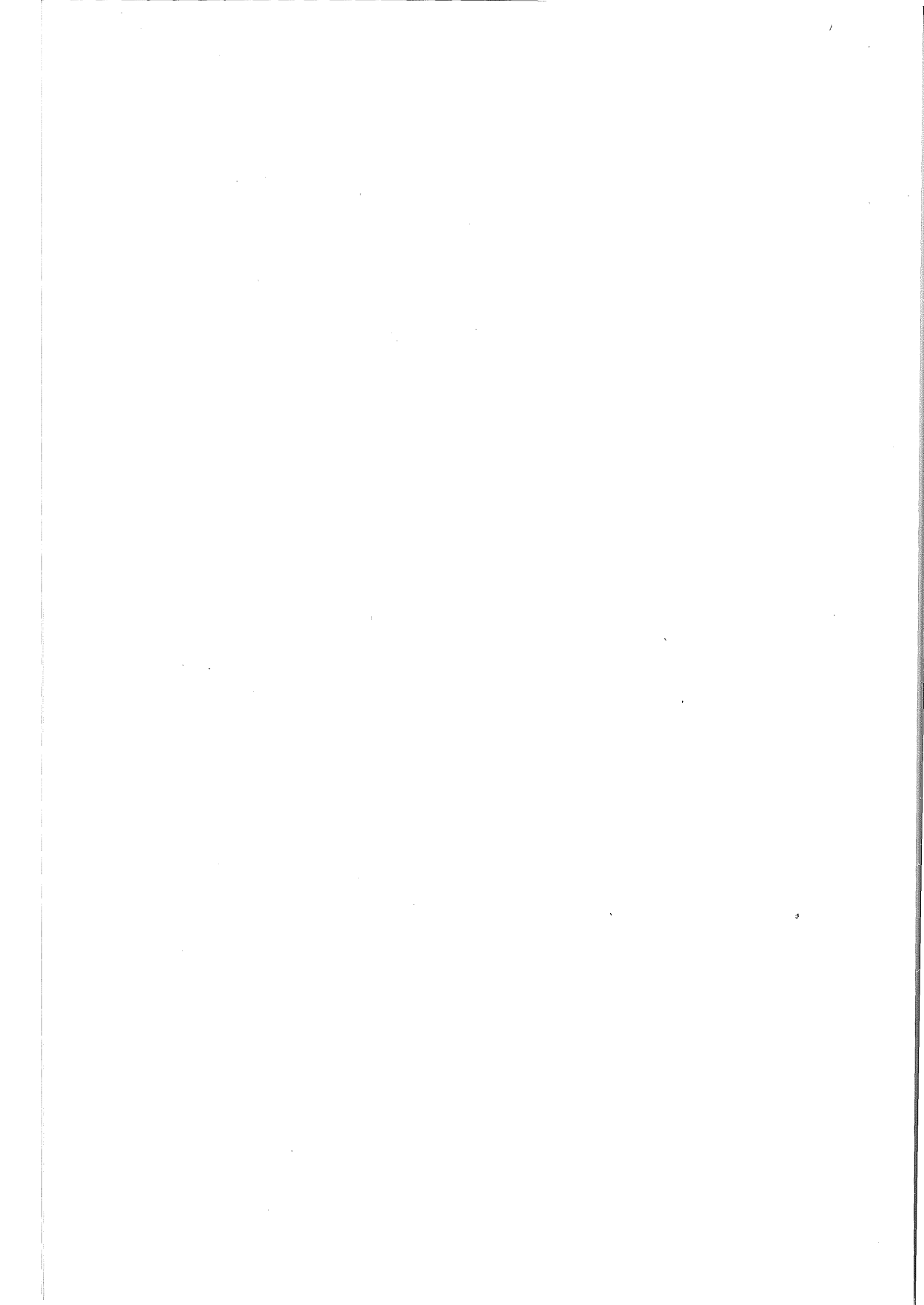
MERSİN
2005

Prof. Dr. Tahsin ÖZGÜÇ,
Prof. Dr. Ümit SERDAROĞLU
ve
Prof. Dr. Manfred KORFMANN'ı
kaybettik.
Saygıyla anıyoruz.

*OLBA'nın Basılması İçin Vermiş Olduğu Desteklerden Dolayı
Mersin Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Uğur Oral'a
Teşekkür Ederiz.*

İçindekiler/Contents

Elif Koparal <i>Göç Olgusunun Arkeolojik Materyal İle Tanımlanması: İon Göçleri Örneği</i>	1
Fahri Dikkaya <i>Arkeoloji'de Yerleşimi Anlamlandırmak</i>	21
Bilge Hürmüzlü <i>The Organization and Utilization of the Burial Grounds in Klazomenai</i>	39
Ayşe Gül Akalın <i>Antik Grek Yerleşim Tipleri, Kavramlar ve Tartışmalar</i>	69
Winfried Held <i>Loryma ve Karia Chersonesos'unun Yerleşim Sistemi</i>	85
Ersin Doğer <i>Yamanlar Dağı'nda Geç Antik Çağ İskanları: Kronolojik ve Mekan Organizasyonlarına İlişkin Sorunlar</i>	101
Kaan Şenol <i>Antik Dönem Ekonomisinin Kurgusunda Seramik Buluntuların Yeri, Sorunlar</i>	125
Gonca Cankardeş-Şenol <i>Amphora Mühürlerinin Köken ve Sosyal Statünün Belirlenmesindeki Etkileri ve Kent Lokalizasyonunun Tespitine Katkıları</i>	139
Ümit Aydınöğlü <i>Yerleşim Modeli Oluşturmak Mümkün Müdür? Dağlık Kilikia'dan İki Yerleşim Modeli Denemesi</i>	165

Yayın İlkeleri

1. Olba her yıl, ilki en geç 15 Mayıs'ta ikincisi en geç 15 Kasım'da olmak üzere iki sayı halinde yayınlanır. Yayınlanması istenen makaleler, zaman sınırlaması olmaksızın gönderilebilir. Hakemler tarafından olumlu değerlendirilen makalelerin adedi Olba'nın bir sayısı için fazla olduğu takdirde, bazı makaleler diğer sayıda yayınlanmak üzere havuzda bekletilir. Bu gibi durumlarda daha erken gönderilmiş olan makalelere öncelik tanınır.
2. OLBA'nın uluslararası bilimsel standartlara uygun olarak yayınlanabilmesi için aşağıda belirtilen teknik kurallara uyulmalıdır:
  - a- Makaleler, Word 5.0 ve üstü, Windows 95-98 veya Word 2000 yazım programı ile yazılıp diskete kaydedilerek gönderilmelidir.
  - b- Makaleler, figürleriyle birlikte çoğaltılmış olarak iki kopya halinde gönderilmelidir.
  - c- Metin yazılırken 10 punto, dipnot için ise 9 punto New York (Macintosh için) ya da Times New Roman (PC için) harf karakteri kullanılmalıdır.
  - d- Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
  - e- Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
3. Makale içindeki Yunanca karakterler için kullanılan Yunanca font da diskete yüklenerek yollanmalıdır.
4. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, s. 162, res. 217

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, s. 9, lev.1

5. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, Lev. LIV-LVII

6. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. Levha numarası tarafımızdan verilecektir. Bu sebeple levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kullanılmamalıdır.
7. Kullanılacak fotoğrafların, daha iyi sonuç almak açısından, siyah-beyaz olması tercih edilmektedir. Dia gönderecek yazarlar dia çerçevesi üzerine mutlaka resim sırasını yazmalıdır. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir. Görsel malzeme eğer taranmış olarak gönderilecekse uzun kenar: 12 cm, çözünürlük: 300 pixel/inch (en az) olmalı. Eğer tam sayfa kullanılacak bir fotoğraf ya da çizim söz konusu ise uzun kenar: 18.5 cm olmalı. Ayrıca görsel malzeme başka bir programa (Microsoft Word, Power Point vs.) gömülü olarak değil, Adobe Photoshop tif formatında gönderilmeli.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır. Levhalardaki figürlerin (resim, çizim, harita vs.) altına açıklama cümlesi yazılmamalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla mümkünse 15 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca olabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 200 kelimelik İngilizce ya da Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise 200 kelimelik Türkçe özet kesinlikle bulunmalıdır.

ARKEOLOJİ'DE YERLEŞİMİ ANLAMLANDIRMAK*

Fahri DİKKAYA**

Summary

The archaeological context of settlement studies concerns the reconstruction of past societies' physical and socio-cultural landscapes. The interaction between people and their environments indicates the settlement distribution and social meaning of settlement. This paper aims to discuss the epistemological re-identifications of archaeological studies as reflected in settlement patterns and past societies. The new positivist processual tradition in archaeology has produced a general research design founded on the proposition that the natural sciences operate under the assumption that human behavior is governed by fixed laws and regularities. This deductive and nomological conceptualization is based on the strategic points derived from the functional interpretation of archeological cultures and their settlement systems. The processual school conceives settlement as a formulated perception. This approach uses methodological context, household archeology, extensive survey and landscape approach to explore settlement studies. This processual settlement studies methodology reveals a systematic link between human settlement and its environment.

Another epistemological construction named postprocessualism proposes an interpretive and symbolic approach based on critical theory. This approach emphasizes social meaning and rejects an absolute objectivism. The theoretical and methodological implications of postprocessual archaeology are usually commensurate with a holistic and analogical approach between past and present social realities. This school study settlements as social, cognitive and symbolic data collected with a close relationship between subjectivism and contextualism. The settlement as a cognitive phenomenon is determined by a paradigm framed with ethnoarchaeology, spatial analysis, intensive survey and landscape archaeology. This approach

---

* Bu çalışma, süreçsel akımın başladığı bir anda, Türkiye'de bu kuramsal dönüşümü gerçekleştirmek isteyen, ancak hoş karşılanmayan ve bu yüzden arkeolojiyi bırakan Sayın merhum Sönmez Kantman'a adanmıştır. Onun Trakya bölgesi paleolitik yerleşimleri için hazırladığı araştırma planlaması, burada anlatılan yöntemsel çerçevenin çok iyi bir örneği idi (Kantman 1969), devam etseydi Türkiye arkeolojisi çok farklı bir yerde olabilirdi.

** Fahri Dikkaya M. A., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Yerleşim Arkeolojisi Bölümü, ODTÜ, Ankara.

allows the researcher to claim that the settlement in the landscape is the organic structure between ecology and social essence. Thus, the settlement in the landscape reflects the socio-cultural and economic mode which is created by the structural causality of subsistence strategy in the ecology.

Both schools have focused on the eco-centric research design in the settlement studies. Therefore, the methodological application called environment archaeology has reconstructed ecological landscapes by bioarchaeological and geoarchaeological contexts.

Keywords: yerleşim, mekan, ev, süreçsel arkeoloji, göreysel yönelim.

Yerleşmek, insanlık oyunumuzun belki de en önemli aşamalarından birisidir. Yerleşerek sabitleşmek ve barınmak, insanoğlunu diğer canlı türlerinden ayıran en önemli özelliktir. Yerleşmek ve barınacak bir mekan inşa etmek, bizi korur ve güçlü kılar. Mekan dışarıdan gelecek bir tehlike için koruyucudur. Böylece, insanoğlu çevresini kendisine göre şekillendirerek ve dönüştürerek, kendi güçsüzlüğünü ve doğaya karşı uyumsuzluğunu bertaraf eder. Yerleşim bu nokta da, insan-çevre-kültür denklemi içerisinde, arkeolojik bir araştırmanın en önemli öznesidir. Ama, arkeolojik bir anlam olarak yerleşim, neyi temsil eder? Arkeolojik bir araştırmanın içerisinde yerleşimin anlamı nedir? Bir arkeolog, yerleşimin tekil bir özne olarak ya da diğer yerleşimlerle birlikte oluşturduğu sistemin anlamını neden sorgulama gereksinimi duyar?

Yerleşim çalışmak, bir arkeologun, çalıştığı bölgenin ve dönemin temel tipolojik ve coğrafik dağılım ile birlikte karşılaştırılabilir zamandizinsel durumunu anlamasını sağlar. Ayrıca, çalışılan yerleşimde ya da yerleşimlerin oluşturduğu sistemde, toplumsal katmanlaşmanın nasıl yerleşim dağılımına yansımaları gösterir ve bu veri bize çalışılan dönemin toplumunun nasıl bir sosyokültürel ve ekonomik yapıya sahip olduğunu ortaya çıkartır. Ayrıca, yerleşim çalışmaları, arkeolojik araştırma alanının nüfus büyüklüğünü ve dağılımını, konutlarda yaygın olan doğal yapıyı ve böylece konutun ve yerleşimin çevresi ile olan ilişkisini, ve yönetici sınıf ile halk arasındaki ilişkinin nasıl oluştuğunu anlamamızı sağlar. Bu durum, yerleşim çalışmalarının, arkeolojik araştırma alanını, nesnelere çizip ve tanımlamak üzerinden oluşturulan nesne fetişisti klasik olgucu tavırdan kurtarıp, var olan veriyi sosyal ve kültürel bir olgu olarak tanımlayan ve sorgulayan bir alana çektiğini göstermektedir. Bu noktada, arkeolojinin bilgi kuramsal kopuşlarında ana tetikçi rolünü oynayan önemli arkeologların, ilk çalışmalarının nedense yerleşim çalışması olması çok anlamlıdır.

Arkeoloji’de bir araştırma konusu olarak yerleşim kavramı, ilk defa, arkeolojinin sosyal bilimler içerisinde anlamlı bir veri kaynağı olduğunu gösteren ve yazdığı klasikleşmiş kitaplarda kuramsal bir model olarak sosyalizm üzerinden toplumsal gelişimleri ve değişimleri açıklamaya çalışan V. Gordon Childe tarafından ele alınmıştır. Gordon Childe, II. Dünya Savaşı öncesi, İskoçya’nın Orkney adasında yapmış olduğu Skara Brae ve Rousey adası kazılarında ortaya çıkan verileri ilk defa yerleşim arkeolojisi bağlamında ele almıştır¹. Skara Brae kazılarında ortaya çıkan evlerin yorumunda, etnoarkeolojik bir benzeşim kurarak neolitik dönem evlerini 19. yüzyıl köy evleri ile karşılaştırmıştır. Bu yorumunda, kadınların ve çocukların neolitik dönemde evlerin farklı yerlerinde çalıştıklarını ve uyduklarını göstermiştir. Böylece, Bruce Trigger’ a göre, arkeolojide mekanın sosyal kullanımı ve toplumsal cinsiyetin arkeolojik bir veriye uygulanmasını, ilk defa bu çalışmada görmekteyiz². Ayrıca, Childe, Rousey adasında yapmış olduğu yüzey araştırması sırasında, yerleşim dağılımını ve adanın verimli alanlarının ölçümü ışığında neolitik dönem nüfusunu araştırmıştır³. Trigger’a göre, bu yüzey araştırmasında uygulanan yöntem bilim, arkeolojik çalışmalarda bir veri olarak yerleşimin kullanımının en erken örneğidir⁴. Colin Renfrew ise, bu çalışmalarından dolayı, Gordon Childe’ı “yerleşim arkeolojisinin öncüsü” olarak tanımlar⁵.

Ancak, yerleşim arkeolojini sistematik bir araştırma alanı olarak ortaya çıkartan, arkeolojinin önemli isimlerinden Gordon R. Willey’dir. 1950’lerin ortasından itibaren, arkeolojide farklı yönelimler ve anlayışlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bir önceki dönemin, tanımlama ve karşılaştırma yöntemi ile kurulmuş olan klasik bilimsel anlayışı, yerini arkeolojiyi matematik, fizik, kimya gibi doğal bilimlerin bir parçası yapmayı hedefleyen ve bu doğrultuda bir araştırma tekniği öne süren bir anlayışa bırakmıştır. Bu anlayış, süreçsel arkeoloji (processual archaeology) olarak tanımlanmaktadır. Savaş sonrası modernizminin bir ürünü olan Karl Popper’in yeni pozitivizmi, arkeolojiyi de derinden etkilemiş ve David Clarke’ın “masumiyetin yok oluşu” olarak tanımladığı bir süreci doğurmuştur⁶. Süreçsel

---

¹ Childe 1931 ve 1942.

² Trigger 1994, s. 16.

³ Childe 1942.

⁴ Trigger 1994, s. 16.

⁵ Renfrew 1994, s. 127.

⁶ Clarke 1973.

arkeoloji'nin ana amacı, bir doğa bilimi olarak arkeolojide formülasyonlar üzerinden bir genelleme ve düzenliliklere ulaşmaktır⁷. Flannery'e göre, süreçsel okulun ana stratejisi, her bir sistemi izole edip, her birini ayrı değişkenler olarak çalışmaktır⁸.

Süreçsel anlayışın en önemli isimlerinden birisi olan Gordon Willey, 1953 yılında yayınlanan ve arkeolojiyi derinden etkileyen "*Prehistoric Settlement Patterns in the Virú Valley, Peru*" (Virú Vadisi, Peru'da Tarihöncesi Yerleşim Düzenleri) kitabında arkeolojik araştırma alanı için yeni ve daha sonraki yıllarda bu alanda önemli bir rol üstlenecek olan bir kavramı ve bu kavrama dair bir yöntembilimsel durumu ortaya atıyordu⁹. Bu kavram, yerleşim düzeni (settlement pattern) idi. Daha önce coğrafyacılar tarafından kullanılan bu kavram, ilk defa bir arkeolojik araştırmanın yöntembilimsel öznesi oluyordu. Sabloff ve Ashmore için bu durum, II. Dünya Savaşı sonrası arkeolojiye en kritik kuramsal ve yöntembilimsel katkı idi¹⁰. Willey'e göre, yerleşim düzeni, insanoğlunun yaşadığı yere uyum sağlamanın bir yoludur. Bu durum barınılan mekanların, bu mekanların düzeni ve dağılımının, ve ayrıca doğayı ve sosyal yaşamla ilişkili diğer mekanların bir araya toplanması ile ilişkilidir. Burada yerleşimler, doğal çevreyi, inşa edenin teknolojik seviyesini, ve kültürün sürdürdüğü sosyal etkileşimin ve kontrolün oluşturduğu kurumsal yapıyı yansıtır. Geniş anlamda, yerleşim düzeni, arkeolojik kültürlerin işlevsel yorumunda stratejik bir noktayı işaret eden kültürel ihtiyaçların doğrudan şekillenmesine sebep olur¹¹. Bu yaklaşımın arkeolojik araştırmaya en önemli yöntemsel katkısı, yerleşim üzerindeki çevresel etki ile çevre üzerindeki insani etki arasındaki sistematik etkileşimi anlamının, günümüzün arkeolojik araştırmasında anahtar bir tema teşkil etmesidir¹².

Süreçsel anlayış içerisinde devam eden yerleşim çalışmalarına bir diğer kritik kuramsal ve yöntembilimsel katkı, 1968 yılında yayınlanan ve kuramsal arkeolojinin en önemli isimlerinden birisi olan Bruce Trigger'ın

---

⁷ Dikkaya 2003a, s.186.

⁸ Flannery 1967, s. 120.

⁹ Willey 1953.

¹⁰ Sabloff – Ashmore 2001, s. 14.

¹¹ Willey 1953, s.1.

¹² Sabloff 2004, s. 408.

yazdığı “*The Determinants of Settlement Patterns*” (Yerleşim Düzenlerinin Belirleyenleri) makalesidir. Trigger bu makalesinde, yerleşim düzenini, iki değişkenin yani çevre ve teknolojinin aralarındaki basit etkileşimin bir ürünü olarak tanımlar. Bir başka deyişle, yerleşim düzeni, ekolojik determinizm ve kültürel eko merkezci bir söylem ile şekillenmektedir¹³. Ona göre, yerleşim düzeni, toplumun ve onun sahip olduğu teknolojinin, çevre ile adaptasyonunun bir yansımasıdır. Trigger bu makalesinde, yerleşim düzeninin çözümlenmesi için gerekli üç belirleyen öne sürer. Bunlar,

- Mimari Yapı
- Sosyal Topluluk
- Dağılım

Günümüze kadar bu üç belirleyen, yerleşim düzeni çalışan bütün araştırmacılar için yöntemsel çerçevenin çizilmesinde ana rolü oynamıştır. Fagan’a göre, yerleşim arkeolojisinin kritik noktası, bu üç olgunun arasındaki etkileşimi anlamaktır¹⁴. Böylece, yerleşim düzeni bu etkileşimin analizi sonucunda ortaya çıkacaktır.

Süreçsel arkeolojide, mimari yapıya dair çalışmalar evsel arkeoloji (household archaeology) üzerinden araştırılmaktadır. Burada, araştırılan ana özne “ev”e, iki anlam üzerinden bakılmaktadır. Birincisi mimari yapı olarak ev ve ikincisi sosyal bir yaşam alanı olarak ev. Evsel arkeolojiye göre, mimari yapı iklimsel koşullara adaptasyonu ve inşa edenin teknolojik alt yapısını yansıtır. Diğer taraftan, araştırmacıya, sosyal topluluğun ekolojik ve ekonomik sürecini doğrudan bir veri olarak verebilir¹⁵. Bu noktada, evsel arkeolojinin kuramsal çerçevesini çizen noktalar, yani evrimci kimliği, işlevselciliği ve kültürel materyalist tavrı, bize evin çevresine adaptasyonunu ve bu adaptasyonun doğurduğu işlevsel tanımlamaları gösterir. Burada, evrimci kuramın doğal seleksiyon kavramı üzerinden kuramsallaştırılan seçilmiş çevre (selective environment) tanımı, evi, sosyal evrimin aşamalarında seçilmiş çevrenin bir yansıması olarak görmektedir ve evin adaptasyonu seçilmiş bir çevre içerisinde olabilmektedir¹⁶. Bu seçilmiş çevre içerisindeki sosyal ilişkiler, evin işlevsel kimliğini yansıtan

---

¹³ Trigger 1968, s. 54.

¹⁴ Fagan 1991, s.387.

¹⁵ Wilk – Rathje 1982, s. 618.

¹⁶ age, s. 620.

ve bir topluluğun ilksel ihtiyaçları olan üretim, dağıtım, ulaştırma ve yeniden üretimle ilişkili yaşam stratejileri ile tanımlanır. Burada, bu işlevsel yapıların, materyalist bakış açısı ile, üreten, tüketen ve ulaştırılan kişilikler üzerinden hiyerarşik ve sosyal organizasyonu anlama bağlamında, evdeki konumlarını istatistiksel hesaplamalarla belirleyebiliriz, yani kadının ya da çocuğun yaşam alanı ile erkeğin yaşam alanı, hatta yönetici ile yönetilen arasındaki yaşam alanlarının farklılığını tanımlayabiliriz.

Trigger'ın sosyal topluluk aşaması, süreçsel arkeolojide, L. R. Binford'un kuramsallaştırdığı “mevkinin arkeolojisi” (archeology of place) ile araştırılmaktadır¹⁷. Trigger, sosyal topluluğu, tek bir yerleşim ile ilişkilendirmekte ve arkeologun araştırma alanının en önemli unsuru olarak tanımlamaktadır¹⁸. Arkeolojik anlamda sosyal topluluk, her hangi bir dönemde bir yerleşimi işgal eden ve ileri derecede bütünleşmiş maksimum sayıda insanın geriye bıraktığı verilerdir. Burada, tekil kültürel sistemler içerisindeki farklı işlevlere sahip mevkiler arasındaki örgütsel ilişkiler, sosyal topluluğun ekonomik, kültürel ve politik sistemlerini yansıtır. Bu tanımlama üzerinden, mevki (place) kavramı, insanın hayatta kalmaya dair stratejilerle ve çevresel koşullar arasındaki etkileşimin yeniden kavramsallaşmasının bir yoludur¹⁹. Bir insan topluluğu beslenmek ya da korunmak amacıyla bir mevkiyi işgal eder, ve bu mevkinin çevresel koşulları ve sağladığı imkanlar sosyal topluluğun ilişki ağını doğrudan etkiler. Böylece, o mevki, sosyal topluluğun var olan durumunu tanımlar.

Trigger'ın üçüncü aşaması olan dağılım, süreçsel arkeolojide geniş alanda yüzey araştırması (extensive survey) ve görsel yönelim (landscape approach) ile incelenmektedir. “*Landscape*” kavramı, yerleşim çalışmalarının ana kritik kavramlarından birisidir. Türkçe’de manzara olarak çevrilen bu kavram, yerleşim çalışmalarında bazen kırsal alan ya da bölge olarak çevrilmiştir. Ancak, bu kavram, görülen alanda var olan eylemselliği tanımlar ve ayrıca kent dokusunda da “*landscape*” vardır. Bu kavram, görülen alanda açılan tarlalar, ormanlık alan, fauna ve flora özelliği, kurulan yerleşimler gibi görülen her şeyin birbiriyle olan ilişkisi ve bu durumdan doğan bir eylemselliği tanımlar. Bu nokta da, “*landscape*” kavramı için, Ruşen

---

¹⁷ Binford 1982.

¹⁸ Trigger 1968, s.60.

¹⁹ Rossignol – Wandsnider 1992, s. 62.

Keleş’in önerisi olan *göreyin*²⁰, uygun ve doğru bir karşılama olduğu görüşündeyim. Bu yüzden, bu kavram, bu çalışmada “görey” olarak karşılanacaktır.

Geniş alanda yüzey araştırması, araştırılan bölgede yerleşimlerin bulunması ve bu yerleşimlerde bulunan arkeolojik materyalin yorumu ile bölgenin arkeolojik kültürel değişimini ortaya çıkarmayı amaçlar²¹. Bu yüzey araştırmasında, jeomorfolojik özellikler, araştırılan alanın ve sistematik örnekleme noktalarının belirlenmesinde önemlidir. Bu veriler ışığında araştırma planlaması yapılmakta ve uygulanmaktadır²². Geniş alanda yüzey araştırmasının bilinen en iyi örneği, R. Adams ve H. Nissen’in Güney Mezopotamya’da yapmış oldukları yüzey araştırmasıdır. Bu yüzey araştırmasında, Adams ve Nissen, dönemsel olarak yerleşim sayısında ve yerleşimin büyüklüğünde oluşan değişiklikleri araştırmışlar ve buradan elde ettikleri verilerle ilk kentleşme olgusuna dair yorumda bulunmuşlardır. Ayrıca, bu yüzey araştırmasında, nehir yataklarında ki değişimler, kanallar ve körfezin kıyasal değişimine de bakmışlardır²³. Bu yüzey araştırması ve sonuçları, arkeolojide yerleşim çalışmalarını derinden etkilemiş ve yüzey araştırmasının arkeolojik araştırmada ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermiştir.

Trigger’in dağılım aşamasında, süreçsel anlayışta kullanılan bir diğer kuramsal ve yöntemsel yaklaşım, göreysel yönelimdir (landscape approach). İlk defa Rossignol ve Wandsnider tarafından kullanılan göreysel yönelim, Flannery tarafından ortaya atılan yerleşim sistemleri ve yerleşim düzenleri arasındaki sorunsal ilişkiyi sorgulamaktadır²⁴. Bu yaklaşımda, özellikle göreyin oluşum tarihine yoğunlaşmakta²⁵ ve yerleşimin işlevsel özelliği, yani obsidyen yatağına yakınlık ya da liman olma gibi özellikler, yerleşimin görey içindeki anlamını ortaya çıkarmaktadır. Bu yüzden, yerleşimin kullanımı, bu işlevler nedeniyle hep aynı özelliğe sahiptir. Ancak bu yaklaşımda, yerleşim ve onun işlevsel özelliği tamamen ekolojik ve jeolojik

---

²⁰ Keleş 1980, s.183.

²¹ Knapp 1997, s. 11.

²² Van de Velde 2001, s. 30.

²³ Adams – Nissen 1972.

²⁴ Rossignol – Wandsnider 1992.

²⁵ Knapp 1997, s. 2.

özelliklere bağlanmakta, sosyal olgu göz ardı edilmektedir. Bu bağlamda, Rossignol'e göre, göreysel yönelim, göreysel arkeolojiden (landscape archaeology) tamamen farklıdır. Göreysel arkeologların tarihsel vurgularında, yöntemsel ve yorumsal anlayışlarında ekolojik ve jeolojik sistemler göz ardı edilir. Bu arkeologlar, arkeoloji disiplinini, tarihsel ve Hodderci bir bağlam yoğunluğunda ele alırlar²⁶. Ancak, göreysel arkeolojiye yapılan bu eleştirilerde, eksik ve kişisel bir yan görülmektedir. Göreysel arkeoloji, daha sonra açıklanacağı gibi, jeolojik ve ekolojik sistemleri göz ardı etmez, hatta onları araştırma planlamasının en önemli elemanları yapmaktadır. Burada asıl sorun, göreysel yönelimin, çok katı bir şekilde ekolojik ve jeolojik sistemlere yoğunlaşıp, insani faktörleri göz ardı etmesinde yatmaktadır.

1990'larla birlikte, postmodernizm tartışmalarının yoğunlaştığı bir dönemde, arkeoloji bir sosyal bilim olarak bu tartışmalarda kendini yeniden tanımlama girişiminde bulundu. Bu tanımlama sürecinin ana kuramsal damarlarını oluşturan yaklaşımlar, eleştirel kuram (critical theory) üzerinden Yeni Marxism, feminist arkeoloji, bilişsel arkeoloji (cognitive archaeology) ve bağlamsal arkeoloji (contextual archaeology) olmuştur. Arkeolojinin yeni pozitivist anlayıştan koparak, kendini yeniden tanımladığı bu süreç art-süreçsel arkeoloji (post-processual archaeology) olarak isimlendirilmiştir. Art-süreçsel arkeoloji anlayışında, arkeoloji sosyal ve yorumsal bir alanda ele alınmaktadır. Arkeolojinin, diğer sosyal bilim tartışmaları içerisindeki marjinal konumu, art-süreçsel arkeoloji ile kırılmış ve varolan tartışmalara kendi veri kaynakları ile katılmaya başlamıştır. Art-süreçsel arkeoloji, arkeolojik verinin sembolik bir anlam üzerinden yorumsal bir alan içerisinde incelenmesini amaçlamaktadır²⁷. Arkeolojik veriye, sosyal bir olgunun parçası ve insani bir üretimin sonucu olduğu gerçekliği içerisinden bakılmaktadır. Artık, bulunan arkeolojik materyali ölçüp, rengine bakıp, çizip ve bunları yayınlayıp, depoya kaldıran anlayış yerine, bu arkeolojik materyalin ölçülmesi, çizilmesi ve karşılaştırılması sonucunda insani bir üretim olarak sosyal anlamı bulunmaya çalışılmaktadır. Burada tartışılan konu bağlamında, art-süreçsel arkeoloji, yerleşim çalışmalarında farklı bir yöntem ve kuramsal alt yapıyı önermektedir.

---

²⁶ Rossignol 1992, s. 4-5.

²⁷ Hodder 1985; 1998, s. 83-91; Preucel 1995, s. 162; Thomas 2000.

Bu akımda, yerleşim çalışmalarının ana parametresini çizen yaklaşımlar, etnoarkeoloji, uzamsal çözümleme (spatial analysis), yeğinsel yüzey araştırması (intensive survey) ve göreysel arkeolojidir (landscape archaeology). Art-süreçsel arkeolojide yerleşim çalışmalarının kuramsal ve yöntemsel çerçevesinin çizilmesinde en önemli katkıyı A. J. Ammerman yapmıştır. Ammerman, Willey'in tanımlamış olduğu yerleşim arkeolojisine dair araştırma sorunlarını eleştirmekte ve süreçsel akımın yerleşime dair bakış açısında sorunsal bir yan olduğunu dile getirerek, yerleşim çalışmalarında göreyin yeniden yapılanması, demografik durum, toprak kullanımı ve günümüzle geçmiş arasındaki yerleşim düzenleri arasındaki bağıntıya odaklanmaktadır²⁸. Ammerman'a göre, mimari yapı, sosyal topluluk ve bölgesel dağılım, kendi işlevsel ilkeleri içerisinden bakılmalıdır. Bu bağlamda, yerleşime dair veri toplama teknikleri günümüzle geçmiş arasında benzeşimsel bir yan arar.

Art-süreçsel anlayışın yerleşim çalışmalarında, etnoarkeoloji önemli ve kritik bir yer tutmaktadır. Etnoarkeoloji, günümüz toplumlarının yaşamları içerisinde var olan maddi kültür, yaşam stratejisi ve göreyin kullanımı ve sömürüsü ile, arkeolojik kazı sonucunda ortaya çıkartılmış olan verilerin arasında artzamansal bir benzeşim kurarak, bu verilerin yorumuna katkıda bulunmaktadır. Daha açık bir anlatımla, etnoarkeolojinin rolü, saf etnografya ile düz arkeoloji arasında bir köprü kurmaktır²⁹. Shankland'e göre, etnoarkeoloji, günümüz köylülerinin arkeolojiyi anlamlandırmaları bağlamında incelenmeleridir³⁰. Ian Hodder, etnoarkeolojik çalışmaları yapısal ve sembolik bağlamlarda kavramsallaştırmakta ve geçmiş toplumların sembollerle inşa edilen sosyal ve ekolojik yapılarının, bu toplumların sosyal stratejilerini doğrudan etkilediğini söylemektedir³¹. Bu bağlamda, etnoarkeoloji, nüfus hesaplamalarında, sosyal hareketliliğin çözümlenmesinde ve mekanda ortaya çıkartılan maddi kültür kalıntılarının yorumunda bir açılım sağlayabilir³². Böylece, araştırılan bölgenin ekolojik ve sosyal yapısını yansıtan günümüz mimarisinin etnoarkeolojik bir yaklaşımla ele alınması, arkeolojik araştırma sonucunda ortaya çıkartılan geçmişin mimari yapısının

---

²⁸ Ammerman 1981, 1985; Terrenato – Ammerman 1996.

²⁹ Hopkins 2003, s. 4.

³⁰ Shankland 1999.

³¹ Hodder 1982; 1998, s. 24-44.

³² Kramer 1979.

yeniden kurulmasında önemli bir yöntemsel katkı sağlayacaktır. Ayrıca, günümüz yerleşimlerinin neden o noktada kurulduğu ve ekolojik çevrenin ekonomik periferi ile ilişkisi, geçmiş yerleşimleri anlamamız bağlamında önemli veriler verebilir.

Bu bağlamda, Altınova'nın Erken Bronz Çağ'da ki yerleşim düzeni üzerine yaptığım tezimde, yerleşimin dağılımında görülen merkezleşmenin açıklanmasında, arkeolojik kazı ile ortaya çıkartılan Norşuntepe'deki devasa tahıl depoları ile saray yapısının, günümüzde o bölgenin ağasının konağı arasındaki işlevsel benzerlik, Erken Bronz Çağ Altınovası'nın sosyal durumunu açıklanmasında bana önemli bir veri sağlamıştır³³. Aynı şekilde, Neolitik dönem Çatalhöyük'ü ile günümüz Küçükköy yerleşimi arasında etnoarkeolojik bir benzeşim kurularak, mimari yapıların çözümlenmesinde, yerleşimlerin sömürge alanları ile mimari yapılar arasındaki organik gelişimler ve hayatta kalma stratejisine bağlı olarak bölgede yaşayan insanlar tarafından oluşturulan sosyokültürel yapılar önemli bir veri kaynağı olmuştur³⁴.

Art-süreçsel arkeolojinin, yerleşim çalışmalarında kullandığı bir başka yöntem, uzamsal çözümlerdir (spatial analysis). Uzam, bir kimsenin, bir şeyin bulunduğu, bir eylemin geçtiği ya da gerçekleştiği yer anlamında kullanılmaktadır. Burada "uzamın arkeolojisi" yani mekanın içerisindeki sosyal topluluğun eylemselliği üzerinden arkeolojik bir araştırma yapmak, o sosyal topluluğun yaşam stratejisini ve sosyokültürel yapısını anlamak bağlamında önemlidir. Bu topluluk, kendi yaşam alanı içerisinde nasıl bir hiyerarşi kurmuştur ya da bu hiyerarşi içerisinde sosyal topluluğun katmanlaşmalar arası ilişkileri nasıl inşa edilmiştir. Bu bağlamda, merkezleşmeyi anlamak ve bu merkezleşmeden doğan dağılımı çözümlmek, yerleşimler ve yerleşimler içerisindeki mekanlar arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak bağlamında önemlidir. Burada, yerleşimler arası ilişkiyi çözümleme sırasında, istatistiksel ve analitik hesaplamalar sonucunda bir modele ulaşırız. Bu çözümleme sonucunda ulaştığımız model sayesinde ise, o bölgede yaşayan sosyal topluluğun nasıl bir sosyokültürel ve ekonomik yapıya sahip olduğunu ve nüfus dağılımını ortaya çıkartabiliriz. Bu modelleme esnasında, etnoarkeolojik veriler, arkeolojik araştırmaya yorumsal bir açılım

---

³³ Dikkaya 2003b, s. 64.

³⁴ Matthews *et al.* 2000, S. 186.

sağlar. Böylece, art-süreçsel anlayışta uzamın anlamı, bir topluluğun sosyal yapısı ile maddi kültürü arasındaki etkileşimdir ve uzam, bir topluluğun sosyal fenomenidir³⁵.

Art-süreçsel anlayışın, yüzey araştırmalarında, geniş alan yöntemi (extensive survey) dışında kullandığı bir yöntemde yeğinsel anlayıştır (intensive survey)³⁶. Yeğinsel yüzey araştırmasının amacı, arkeolojik malzemenin dağılımı ile şekillenmiş yerleşimin göreyini anlamaktır³⁷ ve buradan yerleşimin büyüklüğünü ve tipini ortaya çıkarmaktır³⁸. Ebert’e göre, arkeolojik malzemenin yoğunluğu bir yerleşimi şekillendirir ve bu malzeme dağılımı göreyin kullanımının yoğunluğunu ve kültürel sistemlerin değişimini açıklar³⁹. Burada yerleşimcilerin, yerleşim içerisindeki ve yerleşim dışındaki davranışları ve bu davranışların arkeolojik malzemenin dağılımı ile ilişkisi araştırılmaktadır⁴⁰. Bir başka deyişle, yüzey araştırması yapılan alan, orada geçmişte yaşamış insanların gözü ile bakılmaktadır⁴¹. Yeğinsel yüzey araştırması, jeomorfoloji, tarım çalışmalarının etkisi ve iklimsel koşullar üzerinden araştırma planlamasını yapmaktadır⁴².

Göreyssel arkeoloji (landscape archaeology), art-süreçsel arkeolojinin en belirgin özelliklerinden biridir. Göreyssel arkeoloji, sosyal ve tinsel bir anlama sahip fiziksel, kültürel ve bilişsel göreylerle ilgilenir⁴³. Ayrıca bu göreyssel ilginin ortaya koyduğu işlevsel, etkin ve insan merkezli bir görüş açısını önerir⁴⁴. Burada tartışılan konu bağlamında, göreyssel arkeoloji,

---

³⁵ Shanks – Tilley 1987, s. 79-117; Hodder 1991, s. 6-10, 165-66.

³⁶ *Intensive* kavramı, dilimize daha çok yoğun olarak çevrilmektedir. Ancak, fizik araştırmalarında çokça kullanılan bu terimi, fizikçiler yeğinsel olarak çevirmektedirler. Burada tartışılan konu bağlamında, *intensive* terimi, tercih etmek yani yeğlemek kavramı ile ilişkilidir. Yani, yüzey araştırmamız sırasında geniş bir alandan çok daha yoğun araştırılan ve daha dar bir alanın yeğlenmesidir. Bu noktada, fizikçilerin bu terimi karşıladıkları yeğinsel kavramı, yüzey araştırmaları içinde uygundur. Bu yüzden *intensive survey* yöntemi, burada yeğinsel yüzey araştırması olarak karşılanacaktır.

³⁷ Ebert 1992.

³⁸ Fentress 2000, s. 44.

³⁹ age. s. 10.

⁴⁰ Bintliff *et al.* 2000, s. 2.

⁴¹ Bintliff 2000, s. 8.

⁴² Mallone – Stoddart 2000, s. 101; Mattingly 2000.

⁴³ Savage 1990, s. 330.

⁴⁴ Savage 1990, s. 339.

özellikle yüzey araştırmalarında, çiftlikler, köyler ve mezar anıtları gibi yerleşim verilerine yoğunlaşır, insan ve çevresi arasındaki etkileşimi çalışır⁴⁵. Göreysel arkeologlar, araştırma planlamasında, jeoarkeolojik ve ekolojik sistem değişkenlerini kullanırlar⁴⁶. Planlamalarının çerçevesini çizen yöntemler, hava fotoğrafı ve uzaktan algılama, coğrafi bakış ve paleoiklimsel arařtırmalardır⁴⁷. Bu yaklaşımda, görey, geniş anlamda yerleşim düzenleri ile tanımlanan artzamansal yerleşim gelişimleri ile ilişkilidir⁴⁸. Böylece görey, hem sosyokültürel hem de fiziksel yapılarla ve bu yapıların yorumu ile belirlenir ve tanımlanır⁴⁹. Knapp'e göre, göreydeki fiziksel durum, insan sömürüsü ve sosyal algılama, hem kültürel gelişimi hem de sosyal değişimi anlamaya olanak tanır⁵⁰. Bu tanımlamadan da görüleceği gibi, göreysel arkeolojinin, insanı ve onun çevresini algılayışı, arkeolojik yerleşim çalışmalarındaki sosyal boyutun bir göstergesidir.

Burada her iki yaklaşımın ortaya koyduğu yerleşim çalışmalarına dair kuramsal ve yöntemsel yaklaşımlarda, araştırma planlamasını yaparken insan-çevre-kültür denkleminin ana çerçeve olarak algılandığını görüyoruz. Böylece, çevresel koşulları yeniden yapılandırma önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, "çevresel arkeoloji" olarak isimlendirilen arkeolojik dalın çalışmaları, bize bölgenin geçmiş dönemde nasıl bir göreye sahip olduğunu gösterebilir ve bu sorunumuza çözüm getirebilir. Çevresel arkeoloji, geçmişle günümüz arasındaki farklılıkları algılamak, değişimleri ve süreçleri ortaya çıkarmaktır⁵¹. Burada yeniden yapılandırılan çevresel durum, araştırılan geçmiş yaşamların sosyal ilişkilerini ve düzenlerine dair yorumsal bir alan sağlar⁵². Burada çevresel arkeolojinin amaçları,

- Bioarkeoloji olarak isimlendirilen ve biyolojik araştırma yöntemlerini kullanarak, bitkisel ve hayvansal kalıntılardan geçmişin flora ve fauna sistemini ortaya çıkarmak ve bunların analizini yapmak.

---

⁴⁵ Banning 2002, s. 4-13.

⁴⁶ Barker – Llyod 1991; Cherry *et al.* 1991; Knapp – Given 1996.

⁴⁷ Cambi 2000, s. 73.

⁴⁸ Barker – Llyod 1991, s. 1.

⁴⁹ Crumley – Marquardt 1990, s. 74.

⁵⁰ Knapp 1997, s. 13.

⁵¹ Dincauze 2000, s. 83; Evans – O'Connor 1989, s. 4-5.

⁵² Evans 2003.

- Sedimentasyon serilerinden ortaya çıkan verileri, mekanlarda kullanılan ahşap elemanların hangi ağaçlardan yapıldığını analiz etmek
- Ormansızlaştırma (deforestation) sürecinin aşamalarını ortaya çıkarmak
- Çevresel yüzey araştırması yaparak, evcileşmemiş ve bölge çevresi için kritik öneme sahip flora ve fauna bilgilerini toplamak
- Yazılı kaynaklardan, geçmiş çevre bilgileri hakkında bilgi edinmek
- Jeoarkeolojik araştırmalar sayesinde, jeomorfolojik değişimleri ve jeolojik yapıları ortaya çıkarmak
- İklimsel değişimleri ortaya çıkarmak ve geçmişin iklimini anlamak
- Erozyonun etkisini ortaya çıkarmak
- Toprak-insan ilişkisini anlamak

Toplanan tüm bu verilerle, insanların yerleştikleri ve sömürdükleri çevrelerinin nasıl bir göreye sahip olduğunu anlayabiliriz. Böylece, çevresel yeniden yapılandırma, yerleşimlerin dağılımını ve yerleşimin görey içeri-sindeki anlamını anlamamıza olanak tanır.

Sonuç olarak, arkeolojide yaşanan bilgikuramsal kopuşlar ve yeniden yapılanmalar, yerleşim çalışmalarını derinden etkilemiş ve yeni yöntem ve anlayışlarla ele alınmalarına sebep olmuştur. Süreçsel arkeoloji kendi yeni pozitivist tavrı içerisinde, yerleşimleri edilgen ve analitik bir veri olarak algılamaktadır. Yerleşimleri kuran insanların yüzünü unutan ve nesne fetişizmi üzerinden yerleşimleri anlamlandırmaya çalışan bir anlayıştır. Sosyal bir olgu olarak yerleşim ve yerleşimi meydana getiren ekolojik çevre, yorumsal bir alana açık değildir. Formülasyonlar üzerinden bir genelleme-ye ulaşan bilgi, insan tarafından kurulan ve geliştirilen yerleşimin ve sömürgeleştirilen ekolojik çevresinin sosyal tarafını göz ardı etmektedir. Bu noktada, süreçsel anlayışın yerleşime bakış açısı, sosyal bilimsel anlamda sorunsaldır.

Art-süreçsel arkeoloji ise, bu anlamda, arkeolojik maddi kültürel veriyi sosyal bir olgu olarak algılamaktadır ve yerleşimi bağlı bulunduğu ekolojik çevre, ekonomik artbölge ve görey ile birlikte ele almaktadır. Yerleşimi oluşturan insan topluluğu, yaşam stratejisini belirlerken ekolojik çevresinin ona sunduğu sınırları, bu sınırlar içerisinde belirlenen ekonomik sömürge alanı ya da artbölgesini ve tüm bunların genel bir bakışı olan görey içerisindeki eylemselliğine bakar. Eğer tüm bu faktörlerin, insanın yaşam

stratejisine olumlu bir yansıması olursa, yerleşimde buna bağılı olarak büyür ve gelişir. Ancak, olumsuz bir yansıma ile karşılaşırsa, yerleşim küçülür ya da terk edilir. Bu anlamda, yerleşimin gelişimi çevreseldir ve insanın yaşam stratejisine bağılıdır. Tüm bu anlatılanlar ışığında, art-süreçsel arkeoloji'nin yerleşime bakış açısı sosyal ve yorumsal bir alan yaratması bağlamında anlamlı ve daha insanidir.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Adams – Nissen 1972 Adams, R. Mc. – H. Nissen, *The Uruk Countryside: the Natural Setting of Urban Societies*, Chicago.
- Ammerman 1981 Ammerman, A. J., “Survey and Archaeological Research”, *Annual Review of Anthropology* 10, 63-88.
- Ammerman 1985 Ammerman, A. J., “Plow-Zone Experiments in Calabria, Italy”, *JFA* 12, 33-40.
- Barker – Llyod 1991 Barker, G. – J. Llyod (der.), *Roman Landscapes: Archaeological Survey in the Mediterranean*, Londra.
- Banning 2002 Banning, E. B., *Archaeological Survey*, New York.
- Binford 1982 Binford, L. R., “The Archaeology of Place”, *JanthArch* 1, 1-31.
- Bintliff *et al.* 2000 Bintliff, J. – M. Kuna – N. Venclová, “Editorial Overview”, J. Bintliff – M. Kuna – N. Venclová (der.), *The Future of Surface Artifact Survey in Europe içinde*, 1-2, Sheffield.
- Bintliff 2000 Bintliff, J., “Beyond Dots on the Map: Future Directions for Surface Artifact Survey in Greece”, J. Bintliff – M. Kuna – N. Venclová (der.), *The Future of Surface Artifact Survey in Europe içinde*, 3-20, Sheffield.
- Cambi 2000 Cambi, F., “Quando i Campi hanno Pochi Significati da Estrarre: Visibilità Archeologica, Storia Istituzionale, Multi-Stage Work” Francovich, R. – H. Patterson (der.), *Extracting Meaning from Ploughsoil Assemblages*, 72-76, Oxford.
- Cherry *et al.* 1991 Cherry, J. F. – J. L. Davis ve E. Mantzourani, *Landscape Archaeology as Long-Term History: Northern Keos in the Cycladic Islands from Earliest Settlement to Modern Times*, Los Angeles.
- Childe 1931 Childe, V. G., *Skara Brae: A Pictish Village in Orkney*, Londra.
- Childe 1942 Childe, V. G., “The Chambered Cairns of Rousay”, *AntJ XXII*, 139-142.
- Crumley – Marquardt 1990 Crumley, C. L. – W. H. Marquardt, “Landscape: A Unifying Concept in Regional Analysis”, K. M. S. Allen – S. W. Gren – E. B. W. Zubrow (der.), *Interpreting Space: GIS and Archaeology içinde*, 73-79, New York.
- Clarke 1973 Clarke, D., “Archaeology: the Loss of Innocence”, *Antiquity* 47, 6-18.
- Dikkaya 2003a Dikkaya, F., “Epistemolojik Bir Sorun Olarak Kazıbilim” O. Erdur – G. Duru (der.), *Arkeoloji: Niye? Nasıl? Ne İçin? içinde*, 183-192, İstanbul.
- Dikkaya 2003b Dikkaya, F., *The Settlement Patterns of Altınova in the Early Bronze Age*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Dincauze 2000 Dincauze, D. F., *Environmental Archaeology: Principles and Practice*, Cambridge.
- Ebert 1992 Ebert, J. I., *Distributional Archaeology*, Albuquerque.

- Evans – O'Connor 1989
Evans, J. – Terry O'Connor, *Environmental Archaeology: Principles and Methods*, Phonix Mill, Stroud, Gloucestershire.
- Evans 2003
Evans, J., *Environmental Archaeology and the Social Order*, Londra ve New York.
- Fagan 1991
Fagan, B.M., *In the Beginning. An Introduction to Archaeology*, New York.
- Fentress 2000
Fentress, E. "What are We Counting for?", Francovich, R. – H. Patterson (der.), *Extracting Meaning from Ploughsoil Assemblages*, 44-52, Oxford.
- Flannery 1967
Flannery, K. V., "Culture History vs. Cultural Process: A Debate in American Archaeology", *Scientific American* 217, 119-122. Hopkins 2003 Hopkins, L., *Archaeology at the North-East Anatolian Frontier, VI: An Ethnoarchaeological Study of Sos Höyük and Yiğittaşı Village*, Louvain.
- Hodder 1982
Hodder I., *Symbols in Action: Ethnoarchaeological Studies of Material Culture*, Cambridge.
- Hodder 1985
Hodder, I., "Post-Processual Archaeology", *Advances in Archaeological Method and Theory* 8, 1-26.
- Hodder 1991
Hodder, I., *Reading the Past: Current Approaches to Interpretation in Archaeology*, Cambridge.
- Hodder 1998
Hodder, I., *Theory and Practice in Archaeology*, Londra ve New York.
- Keleş 1980
Keleş, R., *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara.
- Kantman 1969
Kantman, S. "Trakya ve Marmara Kıyı Bölgesi Paleolitik Yerleşme Yerleri Araştırma Planlaması", A. M. Diñol – S. Kantman (der.), *Analitik Arkeoloji içinde*, 37-45, İstanbul.
- Knapp 1997
Knapp, A. B., *The Archaeology of Late Bronze Age Cypriot Society: The Study of Settlement, Survey and Landscape*, Glasgow.
- Knapp – Given 1996
Knapp, A. B. – M. Given, "A Report on the Sydney-Cyprus Survey Project (SCSP) – Third Season (1995)", *AnnRepCyp* 1996, 295-366.
- Kramer 1979
Kramer, C. (der.), *Ethnoarchaeology: The Implications of Ethnography for Archaeology*, New York.
- Mallone – Stoddart 2000
Mallone, C. – S. Stoddart, "The Current State of Prehistoric Ceramic Studies in Mediterranean Survey", Francovich, R. – H. Patterson (der.), *Extracting Meaning from Ploughsoil Assemblages*, 95-104, Oxford.
- Mattingly 2000
Mattingly, D., "Methods of Collection, Recording and Quatification", Francovich, R. – H. Patterson (der.), *Extracting Meaning from Ploughsoil Assemblages*, 5-15, Oxford.
- Matthews et al 2000
Matthews, W. – C. Hastorf – B. Ergenekon, "Ethnoarchaeology: Studies in Local Villages Aimed at Understanding Aspects of the Neolithic Site", I. Hodder (der.), *Towards Reflexive Method in Archaeology: the Example at Çatalhöyük içinde*, 177-188, Oxford.

- Preucel 1995 Preucel, R. W., “Postprocessual Condition”, *Journal of Archaeological Research* 3, 147-175.
- Renfrew 1994 Renfrew, C., “Childe and the Study of Culture Process”, D. R. Harris (der.), *The Archaeology of Gordon Childe: Contemporary Perspective içinde*, 121-133, Chicago.
- Rossignol – Wandsnider 1992 Rossignol, J. – L. Wandsnider (der.), *Space, Time and Archaeological Landscapes*, New York.
- Rossignol 1992 Rossignol, J., “Concepts, Methods, and Theory Building: A Landscape Approach”, Rossignol, J. – L. Wandsnider (der.), *Space, Time and Archaeological Landscapes içinde*, 3-16, New York.
- Sabloff – Ashmore 2001 Sabloff, J. A. – W. Ashmore, “An Aspect of Archaeology’s Recent Past and its Relevance in the New Millennium”, G. Feinman – T. D. Price (der.), *Archaeology at the Millenium: A Source Book içinde*, 11-37, New York.
- Sabloff 2004 Sabloff, J. A., “Gordon Randolph Willey: Biographical Memoirs”, *PAPS* 148/3, 406-410.
- Savage 1990 Savage, S. L., “Modelling the Late Archaic Social Landscape”, K. M. S. Allen – S. W. Gren – E. B. W. Zubrow (der.), *Interpreting Space: GIS and Archaeology içinde*, 330-355, New York.
- Shankland 1999 Shankland, D., “Ethno-Archaeology at Küçükköy”, *Anatolian Archaeology* 5, 23-24.
- Shanks – Tilley 1987 Shanks, M. – C. Tilley, *Social Theory and Archaeology*, Cambridge.
- Thomas 2000 Thomas, J., “Introduction: the Polarities of Post-Processual Archaeology”, J. Thomas (der.), *Interpretive Archaeology, A Reader içinde*, 1-18, Londra.
- Terrenato – Ammerman 1996 Terranato, N. – A. J. Ammerman, “Visibility and Site Recovery in the Cecina Valley Survey, Italy”, *JFA* 23, 91-109.
- Trigger 1968 Trigger, B. G., “The Determinants of Settlement Patterns”, K. C. Chang (der.), *Settlement Archaeology içinde*, 53-78, Palo Alto.
- Trigger 1994 Trigger, B. G., “Childe’s Relevance to the 1990s”, D. R. Harris (der.), *The Archaeology of Gordon Childe: Contemporary Perspective içinde*, 9-34, Chicago.
- Van de Velde 2001 Van de Velde, P., “An Extensive Alternative to Intensive Survey: Point Sampling in the Riu Mannu Survey Project, Sardinia”, *JMA* 14/1, 24-52.
- Wilk – Rathje 1982 Wilk, R. R. – W. L. Rathje, “Household Archaeology”, R. R. Wilk – W. L. Rathje (der.), *Archaeology of the Household: Building a Prehistory of Domestic Life (special issue) içinde*, *American Behavioral Scientist* 25/6, 617-639.
- Willey 1953 Willey, G. R., *Prehistoric Settlement Patterns in the Virū Valley, Peru*, Washington D.C.